

УДК 631.11 (477.46)

С. І. Ус,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

S. Us,

postgraduate, National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kyiv

THE EFFECTIVENESS OF PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF CHERKASSY REGION

У статті досліджено основні фактори, які впливають на економічну ефективність сільськогосподарських підприємств: продуктивність виробництва, окупність витрат та канали реалізації продукції. Проаналізовано тенденції щодо змін параметрів ефективності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Черкаській області загалом та двох сільськогосподарських підприємств зокрема за останні 5 років. Проведено порівняння ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Черкаській області та обраних для дослідження підприємствах. Пораховано ефект від падіжу худоби та втрати посівів сільськогосподарських культур. Розглянуто структуру витрат і їх вплив на продуктивність виробництва сільськогосподарської продукції. Аргументовано доцільність збільшення виробництва кукурудзи на зерно, соняшника і пшениці та зменшення виробництва сої і ячменю у галузі рослинництва. Запропоновано орієнтацію на розвиток виробництва молочного напрямку у галузі тваринництва.

The main factors which influence on agricultural enterprises economic efficiency: productivity, recoupment of expenses and goods sales channels are investigated. The tendencies concerning efficiency parameters changes of major agricultural products in Cherkasy region in general and two farms in particular during the last 5 years are analyzed. The agricultural production efficiency in Cherkasy region and in the farms are compared. The loss of livestock and agricultural crops effect counted. The structure of costs and their impact on agricultural productivity reviewed. The production increase feasibility of corn, sunflower and wheat and a reduction in soybean and barley crop in the field proved. The focus on the development of dairy production in the livestock industry proposed.

Ключові слова: ефективність виробництва, сільськогосподарські підприємства, окупність витрат, оптимізація, додана вартість.

Key words: production efficiency, agricultural enterprises, recoupment of expenses, optimization, added value.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний стан сільського господарства Черкаської області характеризується подальшим пошуком шляхів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Питання ефективності сільськогосподарського виробництва досліджували вітчизняні вчені-економісти В.Г. Андрійчук, А.О. Гуторов, А.Д. Діброва, С.М. Кваша, Г.О. Пухтаєвич, П.Т. Саблук та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання взаємозв'язку факторів та їх впливу на рівень рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідити взаємозв'язок між факторами, які впливають на економічну ефективність виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на прикладі сільськогосподарських підприємств Черкаської області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процес виробництва на будь-якому підприємстві здійснюється при визначеній взаємодії трьох визначальних його факторів: персоналу (робочої сили), засобів праці й предметів праці. Ефективність виробництва — категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто свідчить про якість економічного зростання [1; 2].

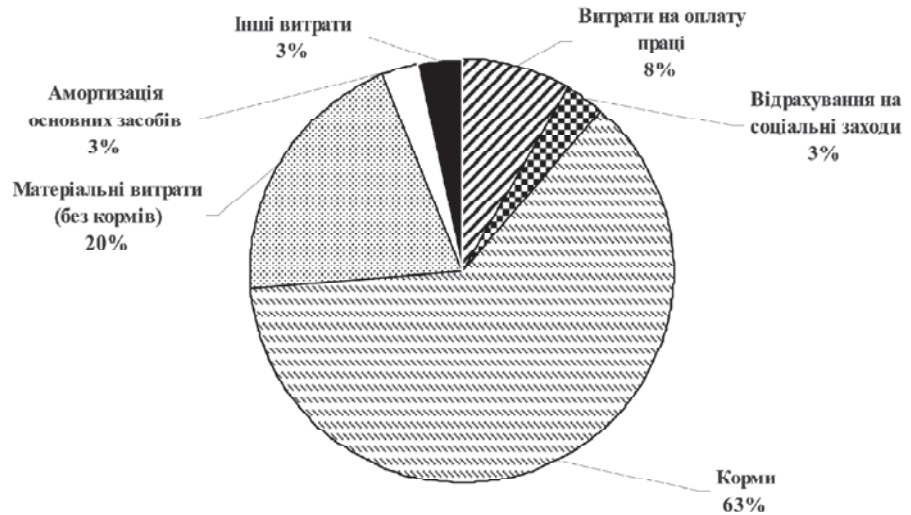
Ефективність сільськогосподарського виробництва характеризується показниками продуктивності (урожайність, продуктивність тваринництва) і забезпеченості (виробництво зерна на душу населення, державна закупівля сільськогосподарської продукції). У світовій практиці вважається, що за умови закупівлі 20% продовольства (від виробленого) країна-імпортер втрачає свою продовольчу незалежність і

створюється загроза її національній безпеці [3].

Одним із напрямів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції є економічно обґрунтоване поєднання продуктивності виробництва, окупності витрат та напрямів реалізації продукції. Забезпечення достатнього для розширеного відтворення рівня економічної ефективності сільськогосподарських підприємств є стратегічною метою суб'єктів господарювання галузі АПК. Водночас економічний розвиток має здійснюватися з врахуванням соціальних та екологічних аспектів. Проте вирішення цих питань не повинне негативно відобразитись на фінансових результатах підприємства і погіршувати його економічну ефективність, досягнення якої є пріоритетним.

На економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції також впливає втрата посівів та падіж худоби. Втрата посівів може бути зумовлена багатьма причинами: вимерзання, хвороби, посуха, але в основі лежить недотримання технології вирощування та недостатній аналіз умов регіону. Падіж худоби відбувається через хвороби стада, які є наслідком недостатніх профілактичних заходів. Вирішення цих питань дозволить зменшити втрати виробництва сільськогосподарської продукції та підвищити його ефективність.

В умовах зростання вартості ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції (палива, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, електроенергії та ін.), сільськогосподарським підприємствам необхідно максимально раціоналізувати їх використання. Це означає підвищення

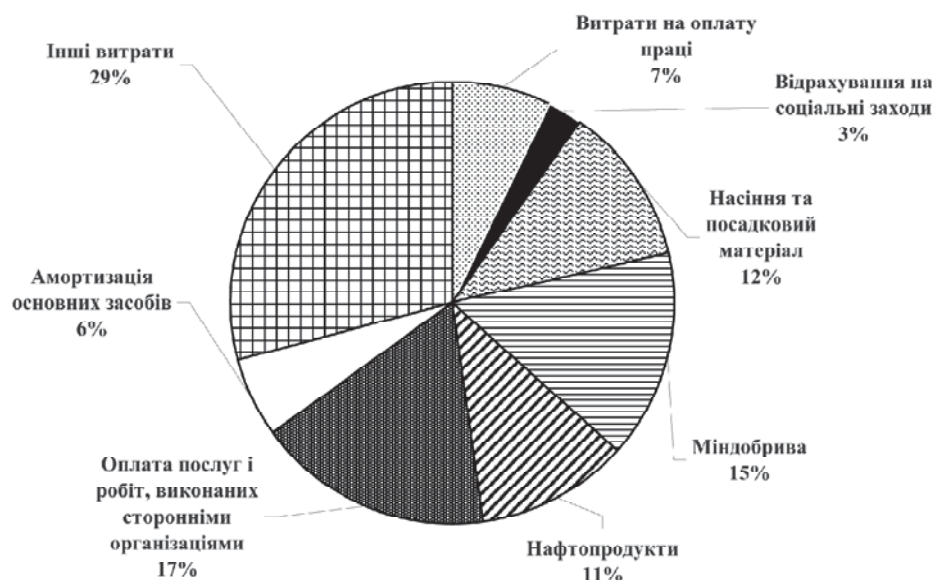

Рис. 1. Структура витрат виробництва продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області, 2013 р.

Джерело: розраховано автором з використанням даних Головного управління статистики у Черкаській області [4].

енергоефективності виробництва, впровадження новітніх технологій та програмного забезпечення (наприклад, встановлення GPS-систем на трактори та комбайни), використання меншої кількості одиниць сільськогосподарської техніки із більшою кількістю рядків для одночасного обробітку та ін.

Для визначення шляхів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств України проаналізуємо статистичні дані сільськогосподарських підприємств

Рис. 2. Структура витрат виробництва продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області, 2013 р.

Джерело: розраховано автором з використанням даних Головного управління статистики у Черкаській області [4].

Таблиця 1. Ефективність виробництва основних видів продукції тваринництва СТОВ "Маяк"

Види продукції тваринництва	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2009 р.
Продуктивність на 1 голову худоби, т						
ВРХ (жива вага)	0,25	0,13	0,19	0,23	0,23	92,0
Свині (жива вага)	0,21	0,13	0,13	0,17	0,16	76,2
Корови (молоко)	6,6	6,7	7,7	6,5	7,9	119,7
Витрати на 1 голову худоби, грн.						
ВРХ (жива вага)	2788,5	1867,8	2913,7	4311,1	5709,0	204,7
Свині (жива вага)	2292,3	1382,8	1561,8	2403,3	2191,6	95,6
Корови (молоко)	13772,7	16931,8	23022,7	19366,7	22733,3	165,1
Ціна реалізації, грн./т						
ВРХ (жива вага)	9622,6	9539,5	11908,4	13110,5	9578,3	99,5
Свині (жива вага)	15148,0	12694,7	13366,3	16368,7	15399,8	101,7
Корови (молоко)	1392,3	2855,0	2936,3	2568,6	3308,3	237,6
Рівень рентабельності, %						
ВРХ (жива вага)	-13,7	-33,6	-22,4	-30,1	-61,4	-47,7 п.
Свині (жива вага)	38,8	19,4	11,3	15,8	12,4	-26,4 п.
Корови (молоко)	-33,3	13,0	-1,8	-13,8	15,0	+48,3 п.

Джерело: розраховано автором з використанням джерела [5].

Таблиця 2. Ефективність виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ "Маяк"

Види продукції рослинництва	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2009 р.
Урожайність, т/га						
Пшениця озима	7,1	6,0	3,8	6,1	6,9	97,2
Кукурудза на зерно	9,2	4,4	11,1	5,9	9,1	98,9
Ячмінь ярий	4,6	2,9	2,7	3,6	2,1	45,7
Соняшник	3,3	2,3	2,9	2,9	4,4	133,3
Соя	2,4	1,7	2,9	1,6	2,3	95,8
Витрати на 1 га, грн.						
Пшениця озима	4161,1	4250,0	2626,7	7550,0	7869,6	189,1
Кукурудза на зерно	5118,8	4835,7	7963,3	7841,7	9384,9	183,3
Ячмінь ярий	2592,6	1165,6	1623,5	4864,7	3888,9	150,0
Соняшник	3002,0	4612,7	5594,2	7246,4	8926,7	297,4
Соя	4166,7	3150,0	5913,3	5897,3	6409,4	153,8
Ціна реалізації, грн./т						
Пшениця озима	976,1	124,3	1552,6	1353,5	1743,2	178,6
Кукурудза на зерно	753,1	1084,4	1583,6	1465,6	1459,5	193,8
Ячмінь ярий	679,6	937,5	1938,8	1657,1	1731,5	254,8
Соняшник	1186,8	5427,5	x	3358,3	3856,3	324,9
Соя	3673,1	2941,2	3327,5	3436,7	3709,9	101,0
Рівень рентабельності, %						
Пшениця озима	66,6	30,8	124,6	9,4	52,8	-13,8 п.
Кукурудза на зерно	35,4	-1,3	120,7	10,3	41,5	+6,1 п.
Ячмінь ярий	20,6	133,3	222,4	22,6	-6,5	-27,1 п.
Соняшник	30,5	170,6	x	34,4	90,1	+59,6 п.
Соя	111,6	58,7	63,2	-6,8	33,1	-78,5 п.

Джерело: розраховано автором з використанням джерела [5]; x — немає даних.

Черкаської області загалом, а також СТОВ ім. Щорса та СТОВ "Маяк" зокрема. Розглянемо структуру витрат виробництва продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області (рис. 1).

До основних витрат виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області відносяться: корми — 62% (57,5% в середньому в Україні) та витрати на оплату праці — 9% (9% в середньому в Україні). Основними факторами підвищення продуктивності у галузі тваринництва є: покращення якості кормів, збалансування раціону харчування та використання високопродуктивної худоби.

Розглянемо структуру витрат виробництва продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області (рис. 2).

Структура витрат виробництва продукції рослинництва та тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області майже не змінилась за останні 5 років. До основних витрат виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області відносяться: насіння та посадковий матеріал — 12% (12,6% в середньому в Україні), мінеральні добрива — 15% (16,1% в середньому в Україні), нафтопродукти — 11% (11,9% в середньому в Україні), оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями — 17% (17% в серед-

ньому в Україні) та інші витрати (зокрема, орендна плата за земельні паї) — 29% (26,4% в середньому в Україні).

Підвищення продуктивності виробництва продукції рослинництва безпосередньо залежить від витрат на посадковий матеріал та від внесення мінеральних добрив. Серед факторів підвищення урожайності також варто виділити дотримання технології обробітку ґрунту та застосування засобів захисту рослин.

Варто зазначити, що вартість виробленої продукції сільськогосподарських підприємств Черкаської області на одного працюючого є вищою, ніж в середньому в Україні. Так, з 2009 року до 2013 року цей показник підвищився із 209,6 тис. грн. до 275,9 тис. грн. (у галузі рослинництва зміна відбулась із 196,2 тис. грн. до 247,7 тис. грн., а в галузі тваринництва із 231,4 тис. грн. до 330,1 тис. грн.). Для порівняння в сільськогосподарських підприємствах України за аналогічний період показник зріс із 131,3 тис. грн. до 201,2 тис. грн. (у галузі рослинництва із 138,7 тис. грн. до 202,2 тис. грн., а в галузі тваринництва із 114,0 тис. грн. до 198,2 тис. грн.).

Для поглибленої економічної оцінки функціонування сільськогосподарських підприємств та розширеного дослідження їх виробництва нами було обрано сільськогосподарські підприємства СТОВ "Маяк" та СТОВ ім. Щорса Чорнобаївського району, Черкаської області.

Розглянемо ефективність виробництва основних видів продукції тваринництва СТОВ "Маяк" за останні 5 років (табл. 1).

У СТОВ "Маяк" позитивною є лише тенденція щодо рентабельності виробництва молока, тому що ціна його реалізації зростає швидшими темпами, ніж витрати на виробництво, при цьому продуктивність худоби збільшується.

Розглянемо ефективність виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ "Маяк" за останні 5 років (табл. 2).

Негативною є лише тенденція щодо рентабельності виробництва сої, тому що витрати зростають швидше, ніж ціна реалізації при віднос-

Таблиця 3. Ефективність виробництва основних видів продукції тваринництва СТОВ ім. Щорса

Види продукції тваринництва	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2009 р.
Продуктивність на 1 голову худоби, т						
ВРХ (жива вага)	0,19	0,21	0,23	0,23	0,26	136,8
Свині (жива вага)	0,13	0,20	0,19	0,18	0,21	161,5
Корови (молоко)	4,30	3,84	4,06	4,34	5,43	126,3
Витрати на 1 голову худоби, грн.						
ВРХ (жива вага)	3474,8	5490,7	4366,4	6262,5	8237,5	237,1
Свині (жива вага)	1187,0	1977,9	1943,5	2387,5	2865,7	241,4
Корови (молоко)	7781,2	10295,2	12643,6	13330,8	18902,0	242,9
Ціна реалізації, грн./т						
ВРХ (жива вага)	7876,8	9145,4	12903,7	12508,4	9671,8	122,8
Свині (жива вага)	13002,8	10387,8	12197,9	15565,1	14563,2	112,0
Корови (молоко)	1783,9	3009,3	3190,4	2655,5	3311,5	185,6
Рівень рентабельності, %						
ВРХ (жива вага)	-56,9	-65,0	-32,0	-54,1	-69,5	-12,6 п.
Свині (жива вага)	42,4	5,0	19,3	17,4	6,7	-35,7 п.
Корови (молоко)	-1,4	12,2	2,5	13,6	-4,9	-3,5 п.

Джерело: розраховано автором з використанням джерела [6].

но стабільній урожайності. Зменшення ефективності виробництва ячменю пов'язане, в першу чергу, із зниженням його урожайності. Ефективність виробництва озимої пшениці майже не змінюється. Водночас існує стійка тенденція щодо підвищення економічної ефективності виробництва кукурудзи на зерно та соняшника.

Для порівняння розглянемо аналогічні показники СТОВ ім. Щорса за останні 5 років (табл. 3).

У СТОВ ім. Щорса зниження економічної ефективності виробництва продукції тваринництва пов'язане із суттєвим зростанням виробничих витрат, яке перевищує зростання ціни реалізації та продуктивності худоби.

Розглянемо ефективність виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ ім. Щорса за останні 5 років (табл. 4).

У СТОВ ім. Щорса ячмінь є збитковою культурою. Витрати на 1 гектар ячменю в середньому є вищими, ніж в СТОВ "Маяк", а реалізаційна ціна є нижчою при схожій урожайності. Соя має тенденцію до зниження рентабельності її виробництва через зростання виробничих витрат більше, ніж ціни реалізації, а також падіння урожайності. Решта культур є прибутковими для підприємства із стабільним прогнозом високої рентабельності їх виробництва.

**ВИСНОВКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Ефективність виробництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області відрізняється за основними видами сільськогосподарської продукції та має різні прогнози розвитку на перспективу. Зокрема в СТОВ "Маяк" та СТОВ ім. Щорса економічна ефективність виробництва сої поступово знижується, хоча ця культура ще є прибутковою. Водночас ячмінь є збитковою культурою для обох підприємств. Галузь тваринництва характеризується нижчими показниками рентабельності, ніж галузь рослинництва і має негативний прогноз на перспективу щодо рентабельності свинини та яловичини. Ситуація із економічною ефективністю молока є досить стабільною, проте дохідність капіталу тут є значно меншою, ніж у найбільш рентабельних видів продукції рослинництва.

Література:

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Ефективність_виробництва
2. Економічна теорія: політекономія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1081080639925/politekonomiya/efektivnist_virobnitstva_sutnist_ekonomichni_sotsialni_pokazniki
3. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2003. — 148 с.
4. Статистичний збірник "Сільське господарство Черкаської області" 2013 р.
5. Форма 50-сг СТОВ "Маяк" 2009—2013 рр.
6. Форма 50-сг СТОВ ім. Щорса 2009—2013 рр.

Таблиця 4. Ефективність виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ ім. Щорса

Види продукції рослинництва	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2009 р.
Урожайність, т/га						
Пшениця озима	5,8	4,5	3,3	5,5	6,8	117,2
Кукурудза на зерно	8,6	4,9	10,6	6,0	7,7	89,5
Ячмінь ярий	3,1	2,4	2,6	3,1	3,0	96,8
Соняшник	2,8	2,4	2,7	2,8	3,8	135,7
Соя	2,5	1,4	2,4	1,5	2,1	84,0
Витрати на 1 га, грн.						
Пшениця озима	2911,0	5464,2	3389,7	6031,1	6520,9	224,0
Кукурудза на зерно	4784,9	4083,8	4441,3	9573,1	8014,3	167,5
Ячмінь ярий	3153,1	3288,2	3433,3	5072,6	6507,7	206,4
Соняшник	2689,2	2491,3	8145,5	5420,0	6654,6	247,5
Соя	3293,6	2963,1	4922,7	5873,3	6529,1	198,2
Ціна реалізації, грн./т						
Пшениця озима	784,7	1229,5	1444,0	1612,7	1671,2	213,0
Кукурудза на зерно	765,1	1116,8	1533,6	1513,1	1573,7	205,7
Ячмінь ярий	625,7	750,0	1500,0	1588,2	1749,1	279,5
Соняшник	1230,9	2668,9	x	3342,3	3846,5	312,5
Соя	2558,8	2166,0	3307,5	3441,1	4580,4	179,0
Рівень рентабельності, %						
Пшениця озима	56,4	1,3	40,6	47,1	74,3	+17,9 п.
Кукурудза на зерно	37,5	34,0	266,0	-5,2	51,2	+13,7 п.
Ячмінь ярий	-38,5	-45,3	13,6	-2,9	-19,4	+19,1 п.
Соняшник	28,2	157,1	x	72,7	119,7	+91,5 п.
Соя	94,2	2,3	61,3	-12,1	47,3	-46,9 п.

Джерело: розраховано автором з використанням джерела [6]; x — немає даних.

References:

1. Wikipedia (2014), available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Ефективність_виробництва (Accessed 14 Dec 2014).
2. Pidruchniki.com (2014), "Economic theory, political economy", available at: http://pidruchniki.com/1081080639925/politekonomiya/efektivnist_virobnitstva_sutnist_ekonomichni_sotsialni_pokazniki (Accessed 14 Dec 2014).
3. Pukhtaievych, H.O. (2003), Analiz natsional'noi ekonomiky [Analysis of the national economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Central Statistical Office in Cherkasy region (2013), "Statistical Yearbook Agricultural Cherkasy region", Cherkasy, Ukraine.
5. STOV Maiak (2014), "Form 50-SG JV "Maiak" 2009—2013", STOV Maiak.
6. STOV im. Schorsa (2014), "Form 50-SG JV them. Schorsa 2009—2013", STOV im. Schorsa. *Стаття надійшла до редакції 18.12.2014 р.*